55. עש האט לנג גווערט. אי מן דען פדיון הוט בקומן | וויא מן אין האט
ביגערט. פון דן חורבן וועד | פיל צו שרייבן. גוט זאל איין אידרים מציל זיין
פון גזירות אוני אונש בייא איין זאמין לאזן בלייבן: דען | מיר ביטין: י״י
היה עוזר לנו

Eine jüdische Chronik der Belagerung Wiens. 1683.

Im selben Sammelband der Oxforder Bodleiana (Opp. 8⁰ 1103), aus der wir hier eine versifizierte Chronik der Belagerung Ofens veröffentlicht haben, befindet sich knapp an dieselbe voranschließend eine jüdische Chronik der Belagerung Wiens 1683, mit denselben Typen der Prager Bak-Offizin 1684 gedruckt (Steinschneider II. 1716). Auch dieses Druckwerk ist in der Geschichtsliteratur bereits genannt[1], doch dem Text nach nicht bekannt; unsere Publikation geschieht ebenfalls auf Grund einer Photokopie, die wir für das Budapester Jüd. Landesmuseum anfertigen ließen. Das 16 Oktavseiten umfassende Schriftchen ist die tagebuchartig geführte Chronik eines jungen Prager Juden, namens Meir ben Perez Schmelkes, der knapp vor Beginn der Belagerung, am Neumondstag Tammus, zum Besuch seines Vaters in die Kaiserstadt gekommen war, wo derselbe „in Verrichtung bei Hof" war, aber auch als Chasan genannt wird. In Wien gab es damals — nach der Vertreibung von 1670 und vor der Niederlassung S. Oppenheims nur sehr wenige Juden. Deshalb sind auch diese Aufzeichnungen meist allgemeiner Natur über die Verhältnisse in der belagerten Stadt, über die erfolglosen Angriffe der Türken, wann und wo Freudenfeuer angezündet wurden und enden mit dem siegreichen Einzug des Kaisers in seine Residenz. Selben Tages beendet der Verfasser, am 26. Elul, seine Chronik, und am nächsten Tage, da er sich nebst seinem Vater und noch fünf Juden, darunter der letzte Richter der Judenstadt, Marx Mordechai Margolies Jafa zum Neujahrsfeste nach Nikolsburg begeben wollte, wird er Opfer eines räuberischen Überfalles polnischer Soldaten. Die Handschrift wird in seinen Taschen gefunden und von Elchanan ben Jissachar K'z, dem Beglaubigten der Gemeinde Prossnitz 1684 in Prag herausgegeben. Von letzterem scheint auch ein Verzeichnis der reichen, dem Zeughaus eingelieferten Beute zu stammen, die wohl einer amtlichen Kundgebung entnommen sein dürfte, sowie die kurze Erzählung von dem Märtyrertod der 6 Juden, die der Chronik angefügt sind. Der Druck der Broschüre ist klar und deutlich, Sprache und Orthographie nicht weniger kraus und unkonsequent als deutsche Schriften dieser barocken Zeit.

---

[1] Beide zum erstenmal von Carmoly in Ben Chananja VII. 1864 erwähnt. M. Grunwald weiß von der Chronik in seinem Sam. Oppenheimer, S. 35, Note 5; Wachstein zieht sie in den „Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, Bd. II., Seite 162, Note 4 als Quelle für den gewaltsamen Tod Marx Margolies Jafa an, setzt aber hinzu: „Das Schriftchen ist mir unzugänglich geblieben." A. Fürst.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

[1.] חדושים נפל:ים

פון טירקשן רמור אונ בלעגירנש דיא שטאט ווין בשנת תמג לפק
פון דעם טאג דז דער טירק פר דען מקום קימן איז ביז ער האט
ווייכן מוזן. אך וואז ער הינטר זיך הוט מוזן לאזן. דאז ביכל איז
ניפונן ווארדן בייא הבחור מאיר בן הר״ר פרץ שמעלקש מפראג. וועלכר
מיט נאך עטליכי יהודים זיינן השם ישמרינו נהרג גיווארן צווייא מייל פון ווין
אין אירן רויז צוק מווין וויא איר לעזין ווירט. אזו האב איך עז אבגשריבן
לזכרון. דרום איר ליבן לייט לאזט דאז ביכל ניט פארן. טוט דאז ווינג געלט
ניט שפארן. מיר זיין דאך אז נייא גיבארן. לובט גוט אונ׳ ביט דז ער ווייטר
בהיט פר דעם פיינטש נעץ אונ׳ גארן:

נדפס פה ק״ק פראג

תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאוד הקיסר לעפאלדוס י״רה

על ידי המחוקק הר״ר יוסף בן הר״ר יהודה ב״ק ז״צל

[2a.] לזכרון שאני ח״מ (חותם מטה) בין מק״ק פראג אב גרוייסט
(= אבגרייזט) ביו׳ ה׳ בר״ח תמוז באמת לפק אונ׳ בין לעיר ווין הבירא
לאבי ר׳ פרץ שמעלקש מפראג ער איז פה עיר ווין גיוועזן אין זיין פר
ריכטונג בייא הויף. נון בין איך בעזרת האל ביום ה׳ ו׳ תמוז בשלום הער
פר ווין קומן וביום השבת פ׳ חקת האב איך מיין פס בקומין דז איך למקום
בין פאסירט ווארין ת״ל. דא מאל איז שון איין גרוסה מהומה אין ווין גיוועזן
אונ׳ פיל גרוסי הערן שון מכאן אוועק גיוועזן וועגין מהומה פון טירקן.
וביום ג׳ פ׳ פנחס י״ט תמוז צו אבינט איז דער טירק פר המקום אן קומין
וביום ד׳ הוט ער דאז מקום שון בלעגרט גיהט אונ׳ שון אן גפנגין צו בשיסן.
זיינן אלי פסין גשפרט ווארין. וביום ה׳ איין גרוסה שריפה אין מקום גוועזן
פון שאטין טאר (Schottentor) ביז אן לנד הויז די גנצי הרין גסין בידי זייטן.
דעם ברענר האט מן בקומן איז אין ווייבש קליידר ור קלייד גוועזן. איז
גשונדין ווארין דר ווירט וואז זיך דר ברענר הוט אויף גהלטין איז פר זיין
הויז איין גלגין גבויט ווארין (העט) זא:ין גיהענגט ווערין איז אבר ניקס דרויז
גווארן. די פארשטעט אלש אב ניברענט ווארין. דיא לעפאלט שטאט איז
בשעה ו׳ סמוך לשבת פ׳ פנחס אן גצונדין גווארין אין פעליגן ברנד. והבנין
של מוהר״ר זכרי׳ ע״ה האט גיברענט משעה ט׳ עד חצות הלילה איז דאז
טערינדל (Törchen) שטין גבליבין אלש האט מען עז ווידרום ביום השבת
פריא בשעה ז׳ אן גצונדין בעיני ראיתי. וויא עז אראב איז גיפלין מען הוט אין
דר לעפאלט שטאט ניקס אנדרשט אלש דיא רויך פענגין גיזעהין אונ׳ דיא
[2b.] בלוסין מויארן אלש לויטר חורבות גוט דער ברימש:

היום יום ב׳ י״ז מנחם זיינן ג׳ פאר שון לכאן קומין דיא ג׳ פאר שונן זיך פאר
גשטעלט פר איין קומסיאן יהודי׳ צו בשרייבן ווא האט אבי הר״ר פרץ זיין

נאמין בשרייבן לאזין זא פראגין ויא נאך דיא אנדרין יהודים זו האט זיך ר׳ אליה
אפנים מק״ק פראנקפורט פאר גשטעלט אונ׳ דיא אנדרין יהודים אירי נעמין

במעלדין וואלין זא דיא אויף גשטעלטין קומסיאן אים ר׳ אליה מיט זיך איין וועק
גפיט איז שון בשעה ה׳ בלילה גוועזין דיא ג׳ פאר שון האבין ר׳ אליה
אויף דעם וועק זער גשרעקט דז ויא דאז וואלין איר עקסילענס דעם יעניראל
אן טייטן דז יהודים איין מקום ויינן אינ׳ שטעקין אין הייזרין אונ׳ שטעלין זיך
ניט אויף דיא פאשטייא וויא דיא בורגר זיא וואלין דר צו ברענגין בייא דעם
יעניראל דזין זי אך אויף די פאשטייאן זאלין גין מווין אין סומא (in summa?)
דיא יהודים איין גרוסה מורא גימאכט אונ׳ דיא ג׳ פאר שונן ויינן פון קיינר
שררה נעבין ווארן פר קומסרין נייארט זי האבין פון זיך זעלברט גטאן אונ׳
פר מיינט איין ממון רב פון יהודים אויז צו שרעקין בקיצר ר׳ אלי׳ האט
ויא דאז ווארט געבין ער וויל זיך בייא אינן איין שטעלין דז זי וואול צו
פרידן זיין ווארן נייארט דז ער פין זיא בייא דער נכט איז פטור גווארין
אונ׳ ווידר אהיים קומן בשעה ט׳ בלילה:

ביום ד׳ י״ט מנחם איז מיין פאטר הר״ר פרץ אויף דיא גאס פון בעלי
מלחמו׳ אויף גיפנגין ווארדין אונ׳ אים וואלין אויף דיא פאשטייאן פירן זו
אבר מיין פאטר ברצון טוב [3a] ניט גין וואלין. דען גאר גרוס גיפאר דארטן
גוועזין איז וויל דר טירק די בעשייאן בשיסן טוט. וויל אבר אבי ברצון
טוב ניט האט גין וואלין זא מען איהם על השראנה[1a] תפוס גינומין. ווי מיר
יהודים דאז ערפארן האבן אזו מיר תיכף גשיקט צו היעניראל אודיטנט
(Odinette) אונ׳ איהם דאז מודיע גוועזין אונ׳ אים זער גבעטין. זו האט
היעניראל אודיטנט ארום גשיקט וואו מען איין זאלכין יהודא אהין גנומין
האט הן אויף די פאשטייאן או אין די אפראשי (Approche) אדר אויף דיא
שראנה אדר זונשטין וואו עז זייא זאל מען אלז בלד דעם יהודא פטור לאזן
אונ׳ אך דר בייא זאגין לאזין אונ׳ בפולין אן דעם בורגי מיינסטר אונ׳ אך
אן רמור מיינסטר אונ׳ אן שטאט גריכט עז זאל אויך דיא גמיינן בורגר איין
גזאגט ווערין דז מען קיין יהודא ניט אן גרייפן זאל אונ׳ נישט אין וועגין ליגן
ביז ווייטר בשייד פון איר עקסלענט יעניראל טיטול[2] ירה״. זוא איז מיין
פאטר ר׳ פרץ ווידר בשלום פטור גיווארן איז אבר דאך פינף שעות תפוס
גועסן. באותו היום האבין מיר יהודים אונזרי נעמין אלי שפעצפצירט אונ׳
זעלבסטין איר עקסלענט יעניראל טיטול יר״ה דארך דען יעניראל אודיטנט
איין רייכן לאזין דזין זא פיל יהודים ג״כ בכאן זיינן במקום ווין אונ׳ דר בייא
איין איטלכן במעלד וואז די פר רכטונג היא בייא הוף איז אונ׳ האבין איין
שוץ פר לנגט אלש ווי מיר האפינטליך עז ער הלטין איין שוץ פס
מהיעניראל טיטול יר״ה צו בקומין:

ב״עש פ׳ עקב ד״ט מנחם צו אבינט זיין דיא אובין במעלטין ג׳ פאר שונן
ווידרום לכאן אן בית קומין אונ׳ ווידר מיט [3b] ר׳ אלי׳ הנ״ל אן גהובין ווי

[1a] = die Schranne, Gerichtsgebäude (Sitz des Wiener Stadtrichters, Hoher Markt. Anm. Dr. L. Moses).

[2] Mit dem Titel יר״ה, der nur Fürstlichkeiten zukommt; hier Fürst Starhemberg.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main
UB DFG

נז דן בשטעלט וייא אוב זיך דען יהודים ניט בייא אינן איין שטעלן ווילן. זו איז דאז ביום השבת פריא דען יעניראל אודיטנט אן גבראכט ווארין דזין די ג׳ ווידרום דא גוועזין ויינן. זו האט היעניראל מיד צו זיא גשיקט זיא זיך שטרק פר ענטווארט זיא העטין יהודי׳ נאר פקסירט זא האט זיא היעניראל זאגין לאזין וואו פערין זיא עז ניט אב לאזין ווערין אלז וורט מען אינן עקסעמפלירן דז זי וורין צו גידענקין האבן דען זי האבין קיינה ביפעל לייטין צו עקסיקווירן:

במוצאי שבת מסדר עקב האבין מיר איין פרייד פייאר גיזעהין איז אויף אנדר הלבן מייל פון היא גימכט גיווארין זאל פון דעם יעניראל שולטע גמכט זיין ווארדין צו איין גוט צייכן א״ה איז גאר איין שין פייאר צו זעהין גוועזין.

ובמוצאי שבת זיינין די טירקן כמה מאות סמוך לפאליסאטן קומין בייא דען נייא טאר אונ׳ פיל בויא האלץ אן גצונדין איין קונפסיאן[2a] צו מכין אונ׳ זיינן צו גלייך שטארום גלאפין אן בורג טאר האבין אבר שטרק איין גביסט איז דר גנצי גראבין פול מיט טרקין הרוגים גלעגין (על ידי) קיסרישן: ובליל א׳ ד״ד מנחם האבין מיר ווידרום צווייא פרייד פייאר במקום הנ״ל נעבין אנגדר גיזעהין זאלין אויך מיעניראל שולטע גמכט זיין ווארדין צו גוטן צייכן למקום ווין: דען היעניראל שולטע ליגט מיט זיין פאלק איבר די ברוקין אויף דער אנדרי זייטן פון דער טוני (Donau) אונ׳ פר היט די פס דז דער טירק ניט זאל קענין אין מדינת מעהרין פיהם שלעוונג אונ׳ [4a] דעם שולטע זיין מיינונג איז דז ער מיט אלר מכט וויל איבר די ברוקין אריין צו רוקין אונ׳ דעם טירק אויז דר לעפאלט שטאט שלאגין דיז איז דר מיינונג היא אין דער שטאט ווין דז דער יעניראל שולטע די פייאר צייכן שון צווייא מאל אויז געבין הוט:

ובליל ב׳ ד״ה מנחם האט דר טירק צווייא מאל בייא דעם בורג טאר אן גיזעצט צו דעם מקום אונ׳ ת״ל אבר ניקס ערהלטין נייארט דריי הונדרט נפשות נאך גבליבן זיינן פון די טירקן אונ׳ אירי גראבן ווידרום גפילט ווארדן דז די טירקן גימכט האבין:

ביום ג׳ ד״ה מנחם איז איין משולח אן קומין בשורות טובות גבראכט דז איין צו קארש (Succurs) ווערט אן קומין פון מאה אלפים מאן ויותר אונ׳ דר מלך פולין זאל בכבודו ובעצמו מיט זיין עם עצום ורב אן קומן מיט נעגסטן לטובה והמשולח הנ״ל האט בקומין מהיעניראל שטארין ברג צווייא הונדרט שטיק דוקאטין אין שפעציין פר זיין שליחות:

לזכרון דז אין דער בלעג״רנש פון טירקן אין דר שטאט ווין ויינן קצין קויפט גיוורין פר לייט צו עסין:

ביום ד׳ ד״ו מנחם צו אבינט הוט דר טירק זיינה מינע גין לאזן בייא דען בורג טאר אונ׳ שטארים דרויף גילאפין צווייא אדר דרייא מאל אויף די

[2a] Konfusion.

רעבילין[3] אונ׳ האט שון אויף דיא רעבילין זיבן אדר אכֿט פֿענדלך גשטעלט פֿון זיינן אבר במקום ווין פֿון קיסרשין פֿאלק אויף גיבאטן ווארדין צווייא טויזנט מאן די האבין דען טירק ווידרום פֿון רעבילין פֿאר טריבין אונ׳ דר טירק האט איין גביסט טויזנט [4b] מאן די גבליבין זיינן. ותוגר[4] אחד איז למקום גבראכֿט ווארין ליענעראל שטארין ברג טיטול י״רה דער איז וואול עקס:נירט ווארדין:

חיום יום ב׳ בר״ח אלול איז איין טירק גיפֿנגין ווארדין האט מען איין אלש כלד גיקעפפֿט אונ׳ גישונדן אלש האב איך באותו שעה איין פֿריש שטוק הויט פֿון דען טירקן ביקומין איז פֿון דער הנט אב גשונדין ווארין אונ׳ איז גאר פֿעט דראן גוועזין אלש האב איך דאז פֿעט אבֿ גשונדין אונ׳ מיר מיינה שוך דער מיט אויז גשמירט אונ׳ דאז שטוק הויט צו טריקנין גהנגין ווילש אויף היבן לזכרון:

ב״רח אלול איז איין משולח אן קומן פאסט גברוכֿט דז דער לוטרינגר משירן טוט ווירט גוויש ביום ג׳ או ביום ד׳ צו קרעמז א״בר די ברוקין גין אונ׳ דער מלך פולין גיט פֿון פרעשפורג אך אוועק א״נ׳ ווערן צו זאמן קומן קרצליך די שלכֿט מיט דען תוגר צו הלטן:

והיום יום ג׳ ב׳ אלול זיינן ווידרום גרושה שריפֿות גיזעהן ווארן איבר די טוני די זאל דר טירק גימכֿט האבן דהיינו איך האב אזו פֿר נומין דז היענעראל שולטען דער ביז היצונדר אלי צייט איבר דער טוני מיט זיינה פֿעלקר גילעגן איז דיא פס צו פֿר היטן זא זאל היענעראל שולטען מיט פֿליים אב גוויכֿן זיין אונ׳ ויך אויף זייטן ארום בגעבין דערמיט דער טירק אניבר פֿלין זאל וויא אויך גישעהן איז דז ער איבר דיא אנדרי זייט טוני גיפֿלן איז אונ׳ גרושה שריפֿה גימכֿט. אויף דיזם אבר זאל היענעראל שולטען דעם טירק [5a] אום גרינגלט האבן אונ׳ אלז נהרג גוועזן וואז ער ניט דערשאכן אדר קעפנירט[5] האט דיא האט ער אלז אין דער טוני דר טרענקט דיזה נאך ריכֿט האבן מיר אין מקום בקומן:

והיום יום ד׳ ג׳ אלול איז איין אויז פֿל גשעהן פֿון מקום ב׳ אלפֿים נפֿשות די האבן דען טירק שטרק גישלאגן זאלן כמה מאות נפֿשות פֿון טירקן גבליבן זיין. אונ׳ אירי גרעבין ווידרום גפֿילט ווארדין:

ביום ו׳ ה׳ אלול זיינן במקום ווין חמורים גשלאגן ווארין אונ׳ פֿר קויפֿט איטלכֿז פֿונט אום י״ב צלמר[6]:

במוצאי שבת מסדר שופֿטים זיינן ג׳ פֿייאר גיזעהן ווארדן דיא זיינן איבר דיא טוני גמכֿט ווארדן אויף דעם פיזן ברג[7] פֿון היענעראל שולטען טיטול י״רה דיא פֿי״אר זיינן גאר שין צו זעהן גיוועזן במקום ווין דיא זעלטיגה

[3] Ravelin = Außenwerk, s. Niemann: Militär. Handlexikon, Stuttgart 1881, S. 752.

[4] (hebr.) Türke.

[5] köpeniert, wahrsch. geköpft.

[6] Kreuzer.

[7] Bisamberg.

UB | Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

נכֿט פֿון ניין אן ביז איילף זיינן אין מקום משטעפֿלש טארן (Stephansturm) ל״ו רגעטלך (Raketten) גישאסן ווארין זיינן חדושים צו זעהן גוועזן די זיינן ווידרום צו צייכֿן קינן דיא פֿייאר גישאסן ווארן. וביו׳ א׳ ו׳ אלול האבן מיר בבית זו בייא דען הערן ראמיר קירכֿנר גיהערט וויא דיא היעניראל שולטק אויף די הוכֿי ברוקין איבר דיא טוני אריבר מיט דען טירקן שרמירט[8] האט אונ׳ גאר פֿיל שטיק לוו גנגין:

היום יום ב׳ כי תֿצא שמעתי דבר חידוש דו איין טירק איז אריין אין מקום ווין גבראכֿט ווארדן אונ׳ אין הויז יעניראל שטארן ברג גפֿירט ווארדן אונ׳ עקסמנירט ווארדן דער ועלביג טירק איז מפדן ארם גיבארן. איז אויך [5b] גרעטט ווארדן דז דר טירק ב׳ פעמים מאה אלפֿים נפֿשות שטרק גוועזין איז דא ער פֿר דען מקום ווינא גצוגין איז דהיינו ק״ע אלפֿים נפֿשות צו פֿערד ל׳ אלפֿים נפֿשות צו פֿוס דו ער[9] פֿון ערשון גאר פֿיל פֿר ווין פֿר לארין האט דז גבליבן זיין פֿון טירקן:

בליל ב׳ כי תֿצא זיינן ווידרום דרייא שינה פֿייאר אויף דעם פיזן ברג גמכֿט ווארדן צו צייכֿן למקום ווין פֿון וועגין המשולח ראטץ[10]:

היום יום ג׳ כי תֿצא איז איין משולח ווידרום איין מקום ווינא קומין אונ׳ גוטי פאסט גבראכֿט פֿון אונזרן צוקארש אויף דיון זיינן אום ניין אור בייא נכֿט ווידרום פֿון שטעפֿלש טארין ועקש רגעטליך לום גישאסין ווארין צו צייכֿן דז דער הער ראטץ משולח[10] בשלום אין מקום קומן איז:

והיום יום ד׳ איז אן גמיטן גיווארין דז אלש וואז נאר טיגליך איז צו גיוועער די מוזן זיך אלי ערשיינן לוזן אויף דעם נייאן מרק אונ׳ איז איין קומסיאן גנגין הויז צו הויז אונ׳ אלי מנש בילדר בשריבן דיא ועלביגן מוזן זיך אלש מיט גיוועער ערשיינן מארגן ביום ה׳ בסדר ה״נל:

ביום ה״נל זיין שני תרנגולת קויפֿט ווארן אום ד׳ זהו׳ ל׳ צלמר איין ליג הען די ווערט ביצאלט פֿר ג׳ זהובֿי׳ אונ׳ איין ענגלישי הען פֿר ששי זהובֿי׳ אונ׳ איין אייא אום י׳ צלמר.

בליל ה׳ איז דר משולח ווידרום אנויז גנגן פֿון ווין לצוקארש אונ׳ איז ווידרום וועגין זיין אן קומפֿט דרויסן אויף דען פיזן ברג איבר דיא טוני פֿיר שינה פֿייאר אן גמכֿט ווארדן [6a] אונ׳ היא צו גלייך פֿון שטעפֿלם טארן צוונציג רגעטלך גשאסן. והיום יום ו׳ כי תֿצא איז דער משולח ווידרום בשלום אריין קומן אונ׳ בשורות טובֿות גבראכֿט זיינן בייא נכֿט ווידרום אויף דען פיזן ברג פֿינף שינה פֿייאר אויף גשטעלט ווארדין אונ׳ פֿון שטעפֿלם קירכֿן פלטץ זיינן מצר אלז צוונציג רגעטלך משורש אחד אין איין מאל גשאסין ווארדין זאלכֿי זיינן דרייא מאל פֿון שטעפֿלם קירכֿן פלטץ די ולטיגי נכֿט גישאסן ווארן:

[8] = scharmüzieren = Scharmützel liefern.

[9] anscheinend überflüssiges Wörtchen.

[10] Abgesandter des Rats.

וביום השבת פ׳ כי תצא אום צווייא נאך מיטאג האט דער טירק זייני מינה גין לאזן פר דען בורג טאר אונ׳ איין עק פון דער בורג פאשטיי גשפרענגט אונ׳ צו גלייך שטורם דרויף אויף דיא פשטייאן גילאפן אונ׳ שון אכט אדר ניין פענדלך טירקשי אויף דיא פשטייא גשטעלט זא אבר דיזש ניט לנג גיוועדט אונ׳ דיא קיסרשן דעם תגור ווידרום פון דער בורג פסטייא גיאגט אונ׳ האבן דעם תגור נאהנט טויזנט נפשות גשלאגן אונ׳ פון די קיסרשן זיינן וואול אויף דער פשטייא עטליכי גבליבן אונ׳ גשעדיגט ווארין האט אבר ניט פיל ביטראפן.

היום יום ב׳ כי תבא אום מיטאג האט דער טירק איין מינה גין לוזן אונ׳ די ליבל פשטייא גשפרענגט. אונ׳ תיכף שטורם גלאפן. איז לרמי גווארן אין מקום האבן אלש מוזין מיט גיווער אויף זיין אונ׳ האבין דען טירק ווידרום צורוק גישלאגן פון דיא ליבל פשטייא. בייא דער נכט זיינן ווידר פון שטעפ״ם קירכן פלטץ דריי מאל רגעטלך משורש אחד אויז גשאסן וואדין אונ׳ איך האב גיהערט דז דיא נכט ויינן [6b] אך רגעטליך גשאסן ווארן פון צוקטרש[11] אונ׳ צו ברוק אן דער לייטא זאל דער קינג פולין זיין מיט מ׳ אלפ״ם מן איז פיר מייל פון היא: איך האב גהערט היו׳ יום ג׳ הדבר חדש דז ביום א׳ צו אבנט איין משולח פון טירקן פון דעם גרוסן פאזיר צו די פאליסאטין (Palissaden) איז קומן אונ׳ כתבים גבראכט אן דעם יעניראל שטארין ברג טיטול י״רה ער זעלט אויף זעצין איין אקורט[12] זיין בליבין נאך עז מאג אלש ארויז מיט סק אונ׳ פק אדר איין יאר צו בלייבן בחנם אונ׳ וונשט אליש ווי היענירא׳ל זעלבסט בינערט זאל ער דעם אקורט אויף זעצין היעניראל אים אבר גאר קיין תשובה גגעבין אויף דיא כתבים דען פאזיר:

יום ו׳ י״ז אלול נאך מיטאג האבין דיא טרקין פיל פקאשי (Bagage) אונ׳ איבר עשרת אלפים נפשות אויז דער לעפאלט שטאט ארויז גפירט אונ׳ אירי גיצעלטר אלש אויז דר לעפאלט שטאט איבר אירה ברוקין גפירט אונ׳ צו דעם אנדרין לאגר צו זמן גשטעלט קיגן קלטין ברג צו באותו היום איז בשר פון יונגי הינט פר קויפט גווארן דאז פונד פר ד׳ צ״ל:

ביום השבת כי תבא האבין מיר גזעהין דיא טירקן אויף הקלטין ברג צו רוקן אונ׳ האבין גזעהין אויף הקלטין ברג אויז דעם שלאס פיל שטיק לוז גין. אבר האבין ניט ווישן קענן אוב עז דיא טירקן גשאסן האבין אדר די קיסרשין:

וביום א׳ בהשכמה האט מען גזעהין שיסן אויף הקלטין ברג ווא האבין דיא טירקן מיט גרוסר מכט דען קלטין ברג אויף גוועלט ויינן זי אבר פון צוקארש כמה פעמי׳ צורוק גיוגט ווארין דעז האט גווערט פון צען ביז אום [7a] איינש נון ויינן דיא טירקין גטריבן ווארן דזין זיא אירה צלטר אליש

---

[11] Druckfehler für Succurs.

[12] Accord = Vertrag.

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

שטין אונ׳ ליגן גלאזין. די ועלביג נכט איז ווייטר קיין טירק גועהין נאך גהערט גווארדן אך קיין שום מער גישעהין דאז מאל זיינן פון היא ווין אנויס גפלין אויף פיל וייטן אונ׳ אין דיא לעפאלט שטאט איבר פארין פון ראשוי (Rossau) אונ׳ כמה וכמה בהמות אריין גבראכט די גנצי נכט במקום ניקס אנדרשט גהערט אלש לויטר רייטן אונ׳ פיל לוסטקייט:

ביום ב׳ בהשכמה בין איך אויז מקום ווינא ארויז גנגגין אונ׳ דורך דעם פעליגן לאגר גגגין וואו פאר הין דו טרשקי לאג׳ איז גוועזין דו זענן היצונד קיסרשן הונדרט אונ׳ צוונציג טויזנט אין לאגר גוועזן הוב איך נוך דעם הרציג וקס לוימבורג ויינה לייט גפראגט האב זי ניט ערפראגן קענן בין ויותר אז פיר שעות דורך דען לאגר גנגן אונ׳ דורך הונדרט אונ׳ צוונציג טויזנט נפשות. אונ׳ בין למקום ווידר קומן ת״ל לשלום הוב דוישן (דצווישן?) כמה וכמה תוגריי׳ הרוגים גועהן דו ניט צו שרייבן איז. דען ועלביגן טאג איז דער הנז יירג (Hansjörg) קומין פון קלוסטר נייבורג האט ערצילט דז דאז שרמצירן האט בעסר אז צעהן שעות גווערט פון פאלאקין אויף די טרקין נאהיט פון קלוסטר נייא ברג בייא נום דארף פונ׳ דו אנדר שרשירן איז פון דען קיסרשן גוועזין אלש פון קלטין ברג אראב צו אויף דען לאגר פון טרקין. דיא טירקן הובן ויך וואול מתחילה קיגן גישטעלט האבן אבר נישט רכט גהלטן זיינן שורש (?) גטריבן גווארן פון צו קארש: דר מלך פולין האט דעם רעכטין פליגל גפירט ודוקס וקסין אונ׳ הערצינג לוטרינגר דען ליוקין פליגל:

[7b] ביום ב׳ כי תבא אום צעהן אור איז דער מלך פולין מיט דען קורפרשט וקסין אהער קען ווין קומן דער יעניראל שטארין ברג האט זיא תיכף אין די גרעבין גפירט אונ׳ אלש גוויזן ביז מיטאג. נאך דעם האבן זי בייא דעם יעניראל מיטאג מאל גהלטן ביז אום דרייא ובשעה ג׳ ויינן זי אין מקום ארום גריטן אין דר שטעפנים קירך ביז אום פינף בשעה ה׳ איז דער מלך מיט דעם קורפרשט פון וקסין ווידרום אנויז צו דער ארמע: ביום הנ״ל זיינן כמה וכמה טירקן תפוסים אריין גבראכט ווארין אונ׳ איך מיט איינם פיהמש (bönmisch) גרעט אונ׳ איין גוטן וועג שטוק מיט איהם גנגגין במקום דהיינו צווישן די בעל מלחמות די אים אריין הובן גוירט גבונדן ביידי הענט נון האט מן איהם אויך דיא אנדרין תפוסים די קעפפף אב גשלאגן אונ׳ גשונדין: רז מאל פון צוקארש פיל פאלק גאר ווער איין אונ׳ אויז גריטן כמה אלפים. דא דר מלך פולין וקורפרשט וקסין פון ווין ווידר אנויז זיינן האט מן אלי שטוק אום דער שטאט לוז גשאסין אויך אלי גלאקין גליטן אין מקום דז די גנצי צייט בלעגירנס ניט גליטן זיין ווארדין:

המלך פולין וקורפרשט וקסין זיין ווידר פון דער ארמע אין מקום קומין. ואדונינו הקיסר יר״ה הוט צו וושר שטיל גהלטן איבר קלויסטר נייא בורנ ביז אים די פאסט איז קומן דז דר טירק האט מוזן אב וויכן. אזו איז אדונינו המיוחס הקיסר יר״ה ביום ג׳ פרשת נצבים ד״ה אלול אום מיט טאג צו וושר אהער לווין קומן אונ׳ איז בייא דעם פאן שטעקין אין דר ראשויא נאנט ביי

דען נייאן טאר אויז גשטיגן. אונ׳ גריטן [8a] אום דען מקום אלש בועהן אונ איז צו דעם שטובן טאר אין מקום ניקומין. דיא לוסטיקייט איז ניט צו בשרייבן וואו פר גרייט איז גוועזן. אונ׳ דרייא מאל ויינן אלי שטוק אום דעם מקום לוז גשאסן ווארדין איטלכס מאל הונדרט אונ׳ דרייסק שטוק אונ׳ אלי צייט נאך ד׳ שטוק איז אום דען פעליגן מקום ארום אויף פאשטייאן שלוה (Salve) גשאסין ווארדין דיא לוסטיקייט דז ווידר במקום ווין איז גוועזן איז ניט צו בשרייבן. זו איז אדונינו הקיסר יר״ה ומלך פולין וקורפרשט זקסין אונ׳ דר הרציג לוטרינגר ויעניראל שטארין בורג אונ׳ וונשט פיל יעניראלש פארשונין אלו איין הער קומן איז וואול צו גדענקן וויא לוסטיג אלש דר הער גנגן איז. גוט געב דען קיסר ווייטר הצלחה בכל מעשה ידיו אמן — כתבתי זאת בבי׳ השר ראמירש קירכנר פה עיר ווינא היום יום ד׳ נצבים ד״ו אלול לעת ערב באמת״ל (= תמ״ג לפ״ק) מאיר בן הי״רר פרץ שמעלמש (= שמעלקש) מפראג:

(פרצייכנש וואו פון טרקשין לאגיר אין ווין איז גפירט ווארין אין קייזרליכן צייג הויז)

ערשטלך פיר טויזנט צענטין פולוור פיר טויזנט צענטין בלייא. פיר טויזנט ווערט אלי הנט קראנטין: צוועלף טויזנט אייזריני הנט קראנטין (Handgranaten). עשרת אלפים קראמפין (Krampe, Spitzhaue) אונ׳ שויבלן. הונדרט כיכר לונדין (Lunten): צווייא מאל הונדרט טויזנט ברנד קוגלין. פופציק טויזנט ככר פעך אונ׳ הנף. הונדרט ככר בוים איל: האלב מלייאן לייז איל. צווייא מאל הונדרט טויזנט העריני זנד זעק. אכציג טויזנט צענטן הוב אייזן אונ׳ טירקשי נעגיל. צוונציג טויזנט פעך פנין. צוונציג טויזנט אייזרני שויפלין. הונדרט צענטן בינד פאדן [8b] פון קמעל האר אקסין האר. ד׳ אלפים שטוק העליפרטין (Hellebarden). צוונציג טויזנט שטוק ושנוין. פינף טויזנט ינטשר (Janitschar) רערין: פופציג טויזנט זעק גשפוני (gesponnen) מיט בוים וואל. צוונציג טויזנט אן גפילטי וואל זעק. הונדרט צענטין שמער אונ׳ חלב. צוונציג טויזנט פולוור רערין. צוונציג טויזנט לערי פולוור זעק. צוונציג בלאז בעלק צו קליאן (glühen) ד׳יא קולין. פיר אנפט (Amboss?) גרוסי צו שמידן דרויף. הונדרט צענטין און גמכט אייזן. אכט טויזנט לערי מונצייאן וועגין. אלף גרויסי פאנין. הונדרט טויזנט אונטר שידליכי קוגילן. פיר גנצי קראטוינין[13] הונדרט אונ׳ זכציג גרויסי אונ׳ קלייני שטוק. איין גרום מעכטיג שלעפא וויין[14] צו שטוק פירן. צווייא מאל הונדרט טויזנט ברנט רערין אויף גרום אונ׳ קלייני קראנטין. צוונציג טויזנט קעמלך (Kamele). צעהן טויזנט מויל איזלן.צוונציג טויזנט פיפל אקסין. גיצעלטר איז ניט אויז צו שרייבן פון רייז וויינפרלך צוועבין (Rosinen) בוים איל. פון קופר גשיר אונ׳ צין איז ניט אויז צו שפריכן אונ׳ אנדרי זכין מערים איז ניט אלש צו דער שרייבן:

[13] Kartaunen, veraltete Bezeichnung für Kanonen, s. Niemann S. 484.

[14] Wahrscheinlich Schlepper, Schleppwagen, s. Niemann S. 809.

(ואלו אנשים די דא זיין צו ווין גוועזן וויא דר טירק די שטאט בלעגרט
הוט אונ׳ אין אירן אב צוק פֿון ווין כיום ו׳ נצבים ד״ז אלול ת״מג ל׳ דא ויא
האבן גוואלט אויף ראש השנה לק״ק ניקל שפארג זיינן זיא צווייא מייל פֿון
ווין צו קלוסטר נייא בורג אלי נהרג גווארן): ר׳ מרדכי יפֿה מווין ר׳ מאדל
הס (Haas. Hess) אונ׳ ר׳ אליה אפנים (Oppenheim) מ ״ק פֿרנקפֿורט ר׳ פרץ
חזן שנקרא ר׳ פרץ שמעלקי : מפראג ובנו הבחור מאיר וכמר בעריל זנווליז
[9a] מווין דען זלבגן טאג סמוך לשבת זיינן גלייך צעהן וועגן מיט יהודים
אויף קלוסטר ניי בורג קומן דיא צום פולשין לאגר ברנט וויין גפֿירט האבן
ווא האבן ויא די הרוגים גפֿונין אין דיא טנוי ליגן גנץ נקט חוץ ר׳ פרץ ובנו
ה״נל זיינן אובן אין מקום גל:נן איז אבר ניט מיגלך גוועזן נאך קודם שבת
דיא הרוגים אויז דען וושר הרויז צו נעמן זז איז דר וייל פֿרייטאג צו נאכט
ר׳ מרדכי יפֿה אונ׳ בעריל זנווליז אין דער טוני איין וועק גשוואומן אונ׳ די
אנדרן זיינן במוצאי שבת צו קבר ישראל קומן והמתעס הגדול אין דר
מצוה רבה איז גוועזן הנעלה כמר פסח בלבירר מק״ק דאבטשויא במדינת
מעררין דער אישט דר גרעשטי פועל טוב גוועזן בייא דער מת מצוה אונ׳
דער זעלביג האט דיזז ביכל גפֿו:ין בייא דען קדוש הבחור מאיר ה״נל.
יזכרם אלהינו לטובה וגומר ות״נ״צ״ב״ה אמן:

העתקתי כל זאת לזכרון: למען יסופר לדור אחרון: ויהללו יה בניב וגרון:
שהכרית האויב באף וחרון: נאם אלחנן בן ה״רר יששכר כ״ץ שמש נאמן
וסופר אצל קהלא קדישא ק״ק פרוסטץ במדינת מעררין יום א׳ לסדר והניח
לכם מכל אויביכם מסביב ויש ב״ת״ם ב״טח לפ״ק בבית הדפוס של
האלוף ר׳ יוסף בק:

Noch ein Lösungsversuch (zu תפורין).

Von Samuel Krauss

Löw bezeichnet seine Erklärung des Wortes תפורין Var. תפארין in T BQ XI, 9, S. 370 (ed. Z.) als einen Lösungsversuch[1]. Ich kann in der Tat darin eine wirkliche Lösung nicht erblicken, da das Wort von Löw ganz anders gelesen wird, als überliefert ist, und da ferner die angebliche Bedeutung („Schafpelz", den der Herr dem Hirten als Löhnung gibt), in den Zusammenhang nicht paßt.

Sehen wir uns die Stelle noch einmal an. Gesprochen wird von den Dingen, die man von einem Hirten nicht kaufen darf, weil sie möglicherweise ein zu Unrecht entwendetes Gut darstellen. Die entsprechenden Vorschriften finden sich auch in M BQ X, 9 ff. bzw. in den im b. Talmud 118b ff. gebrachten Barajtoth. Die zur Frage gestellten Worte אבל לוקחין מהן תפורין usw. lauten in Bar. b. ebenso, und ich sehe keinen Grund, von diesem Wort-

[1] MGWJ Bd. 80, S. 454.

UB | Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG